

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЧЕРЕНКОВ АРТУР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.98 : 343.35

РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук

Осетрова Олена Станіславівна,

Державне бюро розслідувань,

слідчий третього слідчого відділу

Першого управління організації досудових розслідувань

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Татаров Олег Юрійович,

Адвокатське об'єднання «Татаров, Фаринник, Головка»,

керуючий партнер

кандидат юридичних наук

Мірквець Дмитро Михайлович,

Головне слідче управління Національної поліції України,

заступник начальника відділу управління

розслідування корупційних злочинів

Захист відбудеться «21» лютого 2020 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 в Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «21» січня 2020 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах розбудови України як правової держави європейського зразка протидія корупції є одним з найбільш пріоритетних завдань не лише органів державної влади, зокрема правоохоронних органів, але й кожного члена громадянського суспільства.

У зв'язку з цим в Україні здійснено низку важливих кроків щодо удосконалення механізму протидії корупції. У ньому важливе місце відведено декларуванню недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України), яке стало новим інструментом протидії різноманітним формам незаконного збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Статистичні дані свідчать про тенденцію до зростання кількості облікованих фактів декларування недостовірної інформації: у 2015 р. зареєстровано 25 таких кримінальних правопорушень, у 2016 р. – 58, у 2017 р. – 1134, у 2018 р. – 1541, за 9 місяців 2019 р. – 1053¹. Водночас якщо у 2015 р. та 2016 р. було лише по 3 особи, вироки (постанови) щодо яких набрали законної сили, то у 2017 р. – вже 78, а у 2018 р. – 533².

Поява абсолютно нового, раніше невідомого українському законодавству кримінального правопорушення обумовила необхідність формування методики його розслідування. Адже в умовах дефіциту криміналістичних досліджень з проблем розслідування декларування недостовірної інформації розслідування цих злочинів ускладнене низкою обставин (насамперед активною протидією розслідуванню, недосконалістю законодавства, недостатністю досвіду розслідування, декриміналізацією та новою криміналізацією незаконного збагачення). Тому й не дивно, що 9,3 % вироків (2017–2019 рр.) за результатами судового розгляду справ про ці злочини є виправдувальними, а за 9 місяців 2019 р. у 35,9 % випадків такі кримінальні провадження закрито.

Нині правоохоронці не повною мірою готові якісно та ефективно розслідувати декларування недостовірної інформації, що підтверджується наявністю помилок і прогалин, які часто призводять до втрати доказової інформації та, як наслідок, до винесення виправдувальних вироків чи закриття кримінальних проваджень. Вирішення значної частини таких проблем можливе шляхом розроблення з урахуванням результатів слідчої та судової практики відповідних криміналістичних рекомендацій з тактики та методики розслідування цих злочинів.

Теоретичні аспекти формування та практичного застосування криміналістичної методики розслідування злочинів у різний час досліджували В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Я. Горбачевський, М. Л. Грібов, В. А. Журавель, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, М. А. Погорецький,

¹ Статистична звітність Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>

² Стан здійснення судочинства в Україні судами кримінальної юрисдикції у 2018 році. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/144078-stan-zdiysnennya-sudochinstva-sudami-kriminalnoyi-yurisdiktsiyi-za-2018-rik-zyavilas-statistika>

А. В. Старушкевич, Р. Л. Степанюк, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, Ю. М. Чорноус, Б. В. Щур та інші науковці.

Вагомим внеском у розроблення питань розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є дослідження українських учених – Л. І. Аркуші, А. Б. Балоня, В. С. Благодира, В. В. Білоуса, В. Є. Боднара, Д. А. Бондаренка, В. І. Василичука, Н. В. Кимлика, Є. А. Котець, В. М. Ліщенко, О. А. Льозного, Д. М. Мірковця, Я. Є. Мишкова, О. В. Пчеліної, О. М. Стрільціва, В. Ю. Шепітька, В. М. Шевчука, А. І. Шила, Д. О. Шумейка, С. С. Чернявського, С. В. Чичирка тощо.

Водночас проблематиці розслідування декларування недостовірної інформації приділено значно менше уваги. Окремі її аспекти розглядали В. А. Пересада, О. Ю. Татаров, З. М. Топорецька, М. І. Хавронюк, Р. М. Шехавцов.

Вагомий внесок згаданих та інших правників становить основу для наукових розвідок у сфері криміналістичної методики розслідування різних злочинів. Варто констатувати необхідність у науковому вирішенні проблем розслідування декларування недостовірної інформації, що передбачає побудову їх криміналістичної характеристики, визначення типових слідчих ситуацій та обставин, які підлягають встановленню, формування методичних рекомендацій щодо проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також використання спеціальних знань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015); Національною стратегією у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015) та Плану дій з її реалізації на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р), Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р.); Переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Пріоритетними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2015 р. (протокол № 20), уточнено 29 жовтня 2019 р. (протокол № 22) і зареєстровано відділенням кримінально-правових наук НАПрН України (п. 1017, 2017 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування декларування недостовірної інформації.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення таких *задач*:

- з'ясувати стан наукових досліджень проблем розслідування декларування недостовірної інформації;
- охарактеризувати осіб, які вчиняють ці злочини;

- встановити способи їх підготовки, вчинення та приховання;
- розкрити предмет досліджуваних злочинів;
- з'ясувати зміст слідчої картини декларування недостовірної інформації;
- виокремити типові слідчі ситуації розслідування цих суспільно небезпечних діянь і визначити основні напрями розслідування у таких ситуаціях;
- конкретизувати типові слідчі версії та обставини, що підлягають встановленню під час розслідування декларування недостовірної інформації;
- розкрити особливості взаємодії органів досудового розслідування з НАЗК під час розслідування цих злочинів;
- розглянути особливості проведення допиту, огляду та обшуку під час їх розслідування;
- визначити тактичні особливості тимчасового доступу до речей і документів під час розслідування декларування недостовірної інформації;
- розглянути можливості використання спеціальних знань у розслідуванні цих злочинів.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються у зв'язку з виявленням і розслідуванням декларування недостовірної інформації.

Предмет дослідження – розслідування декларування недостовірної інформації.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети в роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія) – для детального вирішення поставлених завдань (розділи 1–3); *формально-догматичний* – для тлумачення правових категорій, уточнення понятійного апарату (розділи 1–3); *логіко-нормативний* – для аналізу нормативно-правових актів з питань електронного декларування, положень КК та КПК України (розділи 1, 2); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання, аналізу документів) – під час анкетування та інтерв'ювання працівників правоохоронних органів, вивчення матеріалів слідчої та судової практики (розділи 1–3); *статистичні* – для аналізу та узагальнення емпіричного матеріалу (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні матеріали Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Національного антикорупційного бюро України за 2015–2019 рр.; результати вивчення 297 судових рішень (вироків, постанов, ухвал), прийнятих протягом 2017–2019 рр.; дані інтерв'ювання 42 та анкетування 165 правоохоронців (детективів Національного антикорупційного бюро України, слідчих Державного бюро розслідувань та Національної поліції України) у 2019 р.; матеріали журналістських розслідувань та інші публікації ЗМІ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні монографічним комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем розслідування декларування недостовірної інформації, у якій вирішено наукове завдання щодо формування основ методики розслідування цих злочинів, а саме:

вперше:

- на основі вивчення судової практики, результатів опитування та інтерв'ювання правоохоронців сформовано основи видової методики розслідування

декларування недостовірної інформації (як неподання декларації, так і внесення до неї завідомо недостовірних відомостей), що охоплює криміналістичну характеристику цього виду злочину, обставини, що підлягають встановленню, та містить практичні рекомендації з організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, а також використання спеціальних знань;

– визначено особливості системи обставин, що підлягають встановленню, під час розслідування декларування недостовірної інформації, розкрито проблеми, пов'язані з доказуванням окремих з них (зазвичай події кримінального правопорушення й умисної форми вини) та сформульовано рекомендації для слідчого щодо їх розв'язання;

– розкрито особливості проведення тимчасового доступу до речей та документів у кримінальних провадженнях щодо декларування недостовірної інформації, зокрема визначено суб'єктів, до яких зазвичай застосовується цей захід, сформульовано перелік речей та документів, з якими необхідно ознайомитися, зробити їх копії або які потрібно вилучити, встановлено причини відмови слідчих суддів у задоволенні клопотань про надання дозволу на тимчасовий доступ та надано рекомендації щодо їх усунення;

– розроблено пропозиції щодо удосконалення законодавства, спрямовані на оптимізацію процесу досудового розслідування декларування недостовірної інформації, зокрема запропоновано: 1) ч. 3 ст. 49 Закону України «Про запобігання корупції» доповнити абзацом третім такого змісту: «Якщо суб'єкт декларування протягом десяти днів з дня отримання такого повідомлення не подав декларацію в порядку, визначеному частиною першою статті 45 цього Закону, він вважається таким, що не подав декларацію, а тому повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності за статтею 366-1 КК України»; 2) абз. 2 ч. 2 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» викласти в такій редакції: «Дані про об'єкт декларування, що перебував у володінні чи користуванні суб'єкта декларування або членів його сім'ї, зазначаються в декларації, якщо такий об'єкт перебував у володінні або користуванні станом на останній день звітного періоду або протягом не менше третини днів звітного періоду»; 3) внести зміни до ч. 2 ст. 246 КПК України та передбачити можливість проведення негласних (слідчих) розшукових дій у кримінальних провадженнях щодо декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України); 4) з диспозиції ст. 366-1 КК України вилучити слово «завідомо»;

удосконалено:

– криміналістичну характеристику декларування недостовірної інформації, відповідно до її основних елементів: на підставі емпіричних даних результатів досліджень учених виокремлено, класифіковано та розкрито зміст способів підготовки, вчинення та приховування цих злочинів, предмету злочинного посягання, матеріальних та ідеальних слідів, рис особи злочинця;

– наукові та практичні положення щодо вирішення завдань розслідування за допомогою ситуаційного підходу, шляхом виокремлення типових слідчих ситуацій, що складаються на початковому та наступному етапах розслідування декларування недостовірної інформації, враховують відомості як про окремі обставини цих злочинів (особу злочинця, спосіб вчинення злочину, предмет злочинного посягання,

зв'язки декларування недостовірної інформації з іншими злочинами), так і про найбільш значущі обставини їх розслідування (ті, що стосуються джерела інформації про цей злочин, позиції підозрюваного, підтвердження чи спростування факту вчинення злочину, наявності чи відсутності протидії розслідуванню);

– типізацію слідчих версій, що висувуються під час розслідування декларування недостовірної інформації, шляхом виокремлення на підставі аналізу практики типових загальних слідчих версій щодо усієї події кримінального правопорушення та окремих версій, які можуть стосуватися способів підготовки, вчинення та приховування цього злочину, його мотиву та мети, особи злочинця, його зв'язку з вчиненням інших злочинів;

дістали подальшого розвитку:

– організаційні й тактичні підходи щодо проведення трьох слідчих (розшукових) дій під час розслідування декларування недостовірної інформації: 1) допиту (сформульовано рекомендації щодо підготовки до допиту підозрюваних (обвинувачених) і свідків, визначено тактичні особливості та предмет допиту для різних категорій свідків); 2) огляду (визначено завдання огляду предметів і документів, сформульовано рекомендації щодо огляду декларації, Інтернет сторінки НАЗК, повідомлень суб'єкта декларування про необхідність подачі електронної декларації, його особової справи тощо); 3) обшуків (визначено ситуації, у яких виникає необхідність його проведення, ймовірні об'єкти обшуку та предмети пошуку);

– напрями удосконалення взаємодії органів досудового розслідування з НАЗК під час досудового розслідування таких злочинів з урахуванням сучасних проблем (насамперед відсутністю в органів досудового розслідування повного доступу до електронного реєстру декларацій, тривалістю проведення повної перевірки декларацій, окремими роз'ясненнями НАЗК, що суперечать законодавству тощо);

– рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування декларування недостовірної інформації, зокрема, шляхом залучення різних категорій спеціалістів (насамперед для надання допомоги під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій), а також проведення судових експертиз (товарознавчої, автотоварознавчої, оціночно-будівельної, оціночно-земельної, економічної, почеркознавчої, об'єктів інтелектуальної власності, комп'ютерно-технічної тощо).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, упроваджені та використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – при вдосконаленні законодавства, що регулює порядок електронного декларування (лист Голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 27 жовтня 2019 р. № 46/03/6084);

– *правозастосовній діяльності* – під час виявлення та розслідування злочинів, передбачених ст. 366-1 КК України (акт впровадження в службову діяльність Національного антикорупційного бюро України від 8 листопада 2019 р. № 04/19780-04);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження проблем розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також корупційних злочинів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 7 листопада 2019 р.);

– освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін з криміналістики, розробленні їх навчально-методичного забезпечення (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 5 листопада 2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Ключові положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 2–3 серпня 2019 р.), «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 9–10 серпня 2019 р.), «Проблеми та стандарти дотримання і захисту прав людини» (м. Львів, 16–17 серпня 2019 р.), «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (м. Київ, 5 листопада 2019 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 10 наукових публікаціях, чотири з яких – статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – статті в зарубіжному науковому виданні, чотири – тези наукових доповідей, опубліковані за результатами участі в міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування на 30 сторінках) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 270 сторінок, із них основний текст – 201 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх впровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій автора, у яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукових досліджень проблем розслідування декларування недостовірної інформації»* встановлено, що нині відсутні ґрунтовні монографічні дослідження проблем розслідування цих злочинів, а тому у криміналістиці ще не сформовано теоретичних основ методики їх розслідування. Хоча є певні теоретичні напрацювання з цього приводу, які умовно можна поділити на такі групи: 1) роботи, присвячені окремим аспектам методики розслідування декларування недостовірної інформації; 2) праці, присвячені розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 3) публікації в галузі кримінального права з проблем декларування недостовірної інформації та незаконного збагачення. Зазначені наукові доробки є важливими для розробки методики розслідування декларування недостовірної інформації.

Нині найбільші проблеми у розслідуванні декларування недостовірної інформації пов'язані з такими обставинами, як: труднощі доказування умислу

(46,7 %); неефективна взаємодія з НАЗК (33,9 %); недосконалість окремих законодавчих положень (22,4 %); неможливість проведення та використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій (20,6 %); неоднозначне наукове тлумачення правових норм (18,8 %); відсутність повного віддаленого доступу до реєстру декларацій НАЗК (14,5 %); використання різноманітних способів підготовки та приховування цих злочинів (3,6 %) тощо.

У підрозділі 1.2 «Особи, які вчиняють декларування недостовірної інформації» розроблено типовий криміналістичний портрет особи злочинця, класифікацію осіб, які вчиняють ці злочини, та встановлено, що серед засуджених були такі категорії суб'єктів: депутати: сільських рад (34,6 %), селищних рад (2,6 %), міських рад (1,3 %), районних рад (5,1 %); сільські голови (1,3 %); службові особи районних державних адміністрацій (5,1 %); службові особи міських рад (2,6 %); поліцейські (7,7 %); працівники ДСНС України (6,4 %); працівники ДФС України (2,6 %); працівники Державної кримінально-виконавчої служби (15,4 %); службові особи державних, комунальних і казенних підприємств (10,3 %); інші службові особи юридичної особи публічного права (5 %). Водночас підозрюваними у відомих респондентах випадках декларування недостовірної інформації були керівники органів державної влади, державних підприємств та установ (41,2 %); працівники правоохоронних органів (35,7 %); народні депутати (32,1 %); члени КМУ (12,7 %); інші суб'єкти (судді, депутати місцевих рад) (12,7 %). Таким чином, до відповідальності зазвичай притягують суб'єктів декларування найнижчого рівня ієрархії службової діяльності. Це пов'язане передусім зі складністю розслідування злочинів, учинених службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, активною протидією розслідуванню, висновками НАЗК щодо відсутності ознак декларування недостовірної інформації тощо.

Розкрито окремі риси особи злочинця, які мають важливе значення для методики розслідування декларування недостовірної інформації, що стосуються статусу службової особи, мотивів її діяльності, пов'язані з наявністю у неї значних фінансових можливостей та корупційних зв'язків в органах державної влади тощо.

У підрозділі 1.3 «Способи декларування недостовірної інформації» за результатами вивчення судової практики встановлено, що ці злочини вчиняються шляхом: неподання декларації (має місце у 97,5 % випадків вивчених вироків); подання до неї недостовірних відомостей (2,5 % випадків вивчених вироків, хоча практично воно зустрічається значно частіше, однак з огляду на латентний характер виявляється нечасто).

Виокремлено найбільш поширені способи декларування недостовірної інформації: невідображення суб'єктом декларування активів, якими він володіє чи користується, відомостей про фінансові зобов'язання, інформації про членів сім'ї та їхні активи; декларування завідомо завищених доходів; відображення у декларації недостовірних відомостей про юридичних власників і вартість об'єктів декларування; формальний продаж корпоративних прав третім особам.

Встановлено особливі способи готування до цих злочинів (розлучення з особою, на яку оформляються активи суб'єкта декларування; оформлення подарунків у грошовій формі від родичів, друзів, знайомих з метою подальшого їх використання для придбання певного майна; умисне заниження ціни на придбане

майно, перед оформленням відповідних договорів; створення «грошових подушок»; приховування реальних видатків; оформлення майна на родичів, друзів, знайомих, підставних осіб) та їх приховування (зниження реальної вартості майна, яке підлягає декларуванню; оформлення активів на близьких або підставних осіб, офшорні компанії за кордоном; незазначення певної інформації про об'єкти декларування; фіктивне розлучення з попередньою перереєстрацією об'єктів декларування на члена сім'ї суб'єкта декларування, заперечення фактичних шлюбних стосунків; фіктивне оформлення активів як подарунків; укладання інших фіктивних та удаваних правочинів).

Аргументовано, що оскільки у певних випадках такі злочини вчиняються з метою приховування інших правопорушень, кожен факт декларування недостовірної інформації слід ретельно перевіряти на наявність ознак інших злочинів. Сформульовано перелік злочинів, що зазвичай передують чи можуть передувати декларуванню недостовірної декларації.

У підрозділі 1.4 «Предмет декларування недостовірної інформації» встановлено, що у 97,5 % вивчених вироків – це декларація, а у 2,5 % – завідомо недостовірні відомості, однак 81,8 % опитаних правоохоронців, які розслідують найбільш резонансні та складні факти цих злочинів, констатують, навпаки, той факт, що у більшості випадків має місце подання завідомо недостовірної інформації (злочинці настільки майстерно маскують злочини у вказаній формі, що виявити їх дуже складно).

Завідомо неправдива інформація у декларації зазвичай стосується: коштів, які зберігаються готівкою чи на банківських рахунках суб'єкта декларування та членів його сім'ї (41,2 %); іншого майна суб'єкта декларування та членів його сім'ї, яким вони володіють чи користуються (63,0 %); кола членів сім'ї (32,1 %); юридичних осіб, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї (23,0 %); відомостей про фактичне місце проживання суб'єкта декларування (22,4 %); фінансових зобов'язань суб'єкта декларування та членів його сім'ї (12,7 %); будівництва нерухомого майна (9,6 %); вкладання коштів у бізнес (7,8 %); витрат на особисті потреби та потреби членів сім'ї (6 %) тощо. Аргументовано, що будь-яке невідображення певних відомостей, які суб'єкт декларування зобов'язаний вказати, потрібно визнавати недостовірними відомостями.

У підрозділі 1.5 «Слідова картина декларування недостовірної інформації» розкрито типові матеріальні та ідеальні сліди неподання декларації, а також внесення до неї недостовірних відомостей.

Аргументовано, що найбільш інформативними матеріальними слідами декларування недостовірної інформації є різні документи, зокрема ті, що засвідчують належність особи до певної категорії суб'єкта декларування; підтверджують її попередження про обов'язок подати декларацію; засвідчують факт неподання декларації або декларування завідомо недостовірних відомостей тощо.

Розроблено класифікацію ідеальних слідів декларування недостовірної інформації. Вона включає сліди, що зберігаються у пам'яті таких категорій осіб: які брали участь у набутті майна у власність; які підтверджували укладання угод з майном підозрюваного або здійснювали його оцінювання; які були свідками під час користування підозрюваним незадекларованим майном; які володіють,

користуються чи розпоряджаються майном спільно з суб'єктом декларування; яким відомі обставини, що передували декларуванню недостовірної інформації; які безпосередньо спостерігали за процесом умисного неподання декларації.

Розділ 2 «Початковий етап розслідування декларування недостовірної інформації» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування декларування недостовірної інформації»* виокремлено типові слідчі ситуації, пов'язані з окремими обставинами злочинної діяльності (особою злочинця, способом вчинення злочину, предметом злочинного посягання, зв'язками з іншими злочинами), та найбільш значущими обставинами розслідування (джерелом інформації про цей злочин, позицією підозрюваного, підтвердженням чи спростуванням факту вчинення злочину, наявністю чи відсутністю протидії розслідуванню).

Доведено, що найбільш оптимальним критерієм класифікації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування є джерело інформації про декларування недостовірної інформації. За вказаним критерієм слідчі ситуації розподіляються наступним чином: відомості про декларування недостовірної інформації отримані з повідомлення НАЗК та матеріалів повної перевірки декларації; відомості про декларування недостовірної інформації отримані в результаті повідомлення (публікації) ЗМІ; відомості про декларування недостовірної інформації отримані в результаті самостійного виявлення цього злочину працівником правоохоронного органу; відомості про декларування недостовірної інформації отримані із заяви (повідомлення) громадян, зокрема викривачів, громадських організацій; відомості про декларування недостовірної інформації отримані з матеріалів інших правоохоронних органів (вони надходять, якщо підслідність не належить органам досудового розслідування, які розпочали кримінальне провадження).

Важливе значення мають слідчі ситуації, що виникають залежно від позиції підозрюваної особи, зокрема такі: особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, повністю визнає свою провину, щиро кається та активно сприяє розкриттю злочину (82 % вироків); підозрюваний визнає факт декларування недостовірної інформації та частково свою вину посилаючись на певні факти (3,9 % вироків); підозрюваний не визнає факт декларування недостовірної інформації та повністю заперечує свою вину (14,1 % вироків).

У підрозділі 2.2 *«Типові слідчі версії та обставини, що підлягають встановленню під час розслідування декларування недостовірної інформації»* на підставі аналізу слідчої та судової практики виокремлено чотири типові загальні слідчі версії щодо усієї події кримінального правопорушення: 1) мало місце декларування недостовірної інформації (88,4 %); 2) мала місце незлочинна подія (18,7 %); 3) мала місце обмова суб'єкта декларування (16,9 %); 4) мало місце корупційне адміністративне правопорушення (15,1 %).

Встановлено, що під час розслідування декларування недостовірної інформації найбільші труднощі викликає доказування умисної форми вини (81,8 %) та події кримінального правопорушення (25,4 %). Під час доказування події кримінального правопорушення необхідно встановити: спосіб злочину – умисне неподання декларації чи подання до неї завідомо недостовірних відомостей (наявність ознак підготовки та приховування); хто його вчинив (до якої категорії суб'єктів

декларування належить, юридичні підстави призначення на посаду чи звільнення з неї); в якому місці, коли і за яких обставин (особливу увагу слід звернути на доказування періоду неподання декларації); у чому полягають недостовірні відомості, яка вартість відповідних активів щодо яких надано недостовірні відомості; який тип декларації не було подано; який характер злочину (разовий чи повторний); чи пов'язаний злочин з іншими протиправними діяннями. Умисна форма вини під час декларування недостовірної інформації обов'язково повинна бути підтверджена первинним та повторним попередженням щодо необхідності подання декларації, наявністю реальної та об'єктивної можливості це зробити.

У підрозділі 2.3 *«Особливості взаємодії органів досудового розслідування з НАЗК під час розслідування декларування недостовірної інформації»* розкрито основні форми такої взаємодії. Акцентовано на тому, що під час взаємодії органів досудового розслідування з НАЗК виникає найбільше проблем. Вони обумовлені насамперед такими причинами: роз'ясненнями НАЗК, що суперечать законодавству України; труднощами залучення НАЗК до повної перевірки декларацій, а також неефективною діяльністю НАЗК щодо проведення такої перевірки; непослідовною позицією НАЗК щодо ознайомлення з матеріалами перевірок; поверхневим, формальним характером відповідей НАЗК на запити органів досудового розслідування; тривалістю проведення повної перевірки декларації; відсутністю в органів досудового розслідування повного віддаленого доступу до ЄДРД.

Наведено додаткові аргументи на користь того, що початок досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень має здійснюватися виключно у порядку, встановленому КПК України, а тому рішення НАЗК стосовно обов'язкової необхідності попереднього встановлення фактів декларування недостовірної інформації НАЗК у ході повної перевірки декларації для початку кримінального провадження необхідно обов'язково скасувати.

Розділ 3 «Проведення окремих процесуальних дій та використання спеціальних знань під час розслідування декларування недостовірної інформації» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Слідчі (рошукові) дії під час розслідування декларування недостовірної інформації»* встановлено, що під час розслідування цього виду кримінального правопорушення практично завжди виникає необхідність у проведенні допиту (81,8 %), огляду (85,4 %), обшуку (62,4 %) та призначення експертиз (67,2 %).

Сформульовано рекомендації щодо підготовки до допиту, що стосуються попереднього збору інформації про подію злочину, пред'явлення під час допиту документів, що її підтверджують, а також певних особливостей допиту підозрюваних і свідків. Класифіковано свідків, які підлягають допиту за цією категорією злочинів, та визначено тактичні особливості проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Конкретизовано предмет допиту для свідків та підозрюваних залежно від способу вчинення злочину. Надано рекомендації щодо допиту підозрюваних для випадків повного визнання вини (82 %), часткового визнання вини (3,9 %) та невизнання вини (14,1 %). Визначено тактичні особливості допиту свідків та підозрюваних у ситуаціях надання неправдивих свідчень.

Розроблено рекомендації щодо огляду декларацій, повідомлень про неподання декларації та необхідність її подачі, особових справ суб'єкта декларування, Інтернет сторінки НАЗК, Інтернет сторінок, на яких знаходяться електронні реєстри та бази даних, що містять відомості про суб'єкта декларування, його активи та зобов'язання, інших документів, одержаних за допомогою тимчасового доступу до речей та документів.

Визначено об'єкти обшуку в кримінальних провадженнях щодо декларування недостовірної інформації, а саме: житлові приміщення (квартира, будинок, дача тощо), в яких проживають підозрюваний, колишній чоловік чи дружина, діти підозрюваного, його родичі; особистий кабінет підозрюваного; офіси юридичних осіб, якими володіють суб'єкти декларування чи члени їх сімей.

У підрозділі 3.2 *«Тимчасовий доступ до речей і документів під час розслідування декларування недостовірної інформації»* визначено мету та завдання такого заходу забезпечення кримінального провадження (насамперед встановлення умислу щодо неподання декларації, реального доходу, повного швидкого та неупередженого розслідування), встановлено суб'єктів, до яких зазвичай застосовується цей захід (НАЗК; органи, установи державної влади, місцевого самоврядування, де працює суб'єкт декларування; оператори та провайдери телекомунікацій; Державна фіскальна служба України; нотаріуси тощо), сформульовано перелік речей та документів, з якими потрібно ознайомитися, зробити їх копії або які необхідно вилучити.

Обґрунтовано необхідність звернення до НАЗК з тимчасовим доступом до електронної декларації, її чернеток, відомостей про її неподання чи спроби подання, інформації про періоди неналежного функціонування ЄДРД; відомостей щодо повідомлень суб'єкта декларування, результатів повної перевірки декларацій тощо. У разі необхідності з тимчасовим доступом можна звертатися й до інших суб'єктів для одержання попереджень про необхідність подання декларації; інформації про те, що дії особи спрямовані на подання чи неподання декларації; документів щодо призначення на посаду суб'єкта декларування чи звільнення з неї; вільних та умовно-вільних зразків підписів суб'єкта декларування та інших причетних до злочину осіб; інформації, що знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій; документів, що знаходяться в нотаріусів, сервісному центрі МВС; матеріалів реєстраційної справи юридичної особи чи фізичної особи – підприємця; документів, що свідчать про отримання доходу суб'єктом декларування; документів, що підтверджують набуття у власність чи користування певних активів; статутних документів; інформації, яка міститься на відеокамерах, реєстраторах; документів, які посвідчують оцінювання певного об'єкта; фінансово-бухгалтерських документів; рішень сільських, селищних, міських рад тощо.

У підрозділі 3.3 *«Використання спеціальних знань під час розслідування декларування недостовірної інформації»* встановлено, що під час розслідування цих злочинів залучаються спеціалісти у сфері інформаційних технологій, судової бухгалтерії, мистецтвознавства, оцінки вартості різних видів майна, окремих галузей виробництва, надання послуг тощо (працівники експертних установ, Державної аудиторської служби України, банків тощо).

Судові експертизи у зазначеній категорії кримінальних проваджень призначаються залежно від ситуації, що склалася під час розслідування декларування, зокрема для встановлення вартості незадекларованих активів (81,8 %); визначення розміру прибутку (26,0 %); визначення розміру фінансових зобов'язань (22,4 %); виявлення ознак підроблення документів (18,7 %); виявлення ознак незаконного втручання на сайт чи сервер (16,9 %); необхідності вивчення даних, що зафіксовані в кіно- та фотодокументах, встановлення технології їх виготовлення (5,4 %); необхідності підтвердження факту внесення завідомо неправдивих відомостей (1,8 %) тощо.

Під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України, застосовуються також непроцесуальні форми використання спеціальних знань – консультаційна допомога обізнаних осіб (надання роз'яснень, рекомендацій та довідкової інформації щодо встановлення вартості певного майна, майнових прав, обрахування розміру доходу чи зобов'язання, виявлення ознак фальсифікації документів, розшифрування комп'ютерної бази даних тощо), проведення ревізій або документальних перевірок (для встановлення розміру внеску у статутний капітал, фінансового стану підприємства, проведення виплати дивідендів власникові підприємства, доходу певної особи, підтвердження фіктивності господарської операції тощо).

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено нові наукові положення, що в комплексі розв'язують важливе наукове завдання – розроблено основи методики розслідування декларування недостовірної інформації. А саме:

1. Аргументовано, що нині в Україні відсутні комплексні дослідження методики розслідування декларування недостовірної інформації, однак мають місце певні напрацювання в галузі криміналістики та кримінального права. Виокремлено та систематизовано проблеми, що виникають під час розслідування цих злочинів, одну частину яких можна розв'язати шляхом розробки наукових положень методики їх розслідування, яка базувалася б на результатах емпіричних досліджень, а іншу – шляхом внесення змін до законодавства або ж здійснення певних організаційно-управлінських заходів.

2. Встановлено, що декларування недостовірної інформації вчинюють громадяни України (100 %), українці (98,7 %), чоловічої статі (79,5 %), несудимі (96,1 %), одружені (71,4 %), різного вікового складу (які досягли 18-річного віку і вище) та освітнього рівня (38,5 % – з повною вищою та базовою вищою, 30,7 % – з професійно технічною, 30,8 % – з повною загальною середньою та базовою загальною середньою освітою), мають досвід роботи у певній сфері службової діяльності. Розроблено важливу для методики розслідування класифікацію суб'єктів декларування недостовірної інформації (за різновидом таких осіб, рівнем займаних посад, належністю до службових осіб на момент вчинення злочину чи на час проведення досудового розслідування, способом вчинення злочину).

3. Розкрито способи вчинення цього злочину, а також загальні (характерні для інших злочинів у сфері службової діяльності) та особливі (характерні виключно для

злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України) способи його підготовки та приховування. Технології подання до декларації завідомо недостовірних відомостей класифіковано: 1) залежно від наявності чи відсутності факту внесення певних відомостей: відображення інформації, що не відповідає дійсності; невідображення інформації, яку особа зобов'язана була зазначити; 2) за обсягом недостовірних відомостей: подання відомостей, що повністю не відповідають дійсності; подання відомостей, що частково не відповідають дійсності.

4. У судовій практиці найчастіше трапляється неподання декларацій, зокрема таких типів: щорічна декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (54,3 %); декларація суб'єкта декларування, який припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (19,1 %); декларація суб'єкта декларування, який припинив таку діяльність (26,6 %). Предметом декларування завідомо недостовірних відомостей здебільшого стають такі активи, як об'єкти нерухомості (57,5 %); транспортні засоби (47,2 %); готівкові кошти (43,0 %); корпоративні права (29,6 %); фінансові зобов'язання (15,1 %); коштовності (12,7 %).

5. Розкрито слідову картину декларування недостовірної інформації, яку утворюють дві групи слідів: 1) сліди неподання декларації: а) здебільшого ідеальні, зберігаються в пам'яті осіб, яким суб'єкт декларування висловлював своє бажання не подавати декларацію взагалі чи саме в електронній формі, а також осіб, які можуть підтвердити факт попередження суб'єкта декларування про необхідність подання декларації; б) серед матеріальних слідів переважають документи, що підтверджують повідомлення суб'єкта декларування про необхідність подання декларації, а також документи, що свідчать про нормальну роботу реєстру декларацій, або перешкоди в його роботі в певний час; 2) сліди подання недостовірних відомостей у декларації: а) серед матеріальних слідів також переважають документи, зокрема декларація, її чернетки, документи, які утворюються під час набуття майна у власність, його передачі чи використання, а також одержання певних послуг, документи нотаріального діловодства, документи з оцінки майна, технічні паспорта предметів, електронна інформація, які містяться на носії електронної інформації тощо; б) ідеальні сліди, зберігаються в пам'яті колег по роботі, членів сім'ї суб'єкта декларування, осіб, які брали участь у набутті майна суб'єктом декларування, осіб, що володіють інформацією про користування певним майном суб'єктом декларування, осіб, які виявили злочин і повідомили про нього (викривачі) тощо.

6. На підставі аналізу практики виявлення та розслідування цих злочинів, а також результатів судового розгляду відповідних справ сформульовано та класифіковано типові слідчі ситуації, що складаються на початковому і наступному етапах розслідування декларування недостовірної інформації, враховують відомості як про окремі обставини цих злочинів, так і про найбільш значущі обставини їх розслідування. Окреслено систему типових процесуальних дій та інших заходів, які необхідно здійснювати у відповідних типових слідчих ситуаціях.

7. Виділено типові загальні слідчі версії щодо усієї події кримінального правопорушення, а також встановлено, що окремі версії під час розслідування декларування недостовірної інформації можуть стосуватися способів підготовки, вчинення та приховування цього злочину, особи злочинця, його мотиву, мети,

зв'язку з вчиненням інших злочинів. Визначено особливості обставин, що підлягають встановленню під час розслідування декларування недостовірної інформації, розкрито проблеми, пов'язані з їх доказуванням і сформульовано рекомендації щодо їх застосування у слідчій практиці.

8. Взаємодія органів досудового розслідування з працівниками НАЗК під час досудового розслідування декларування недостовірної інформації здебільшого відбувається в таких формах: ініціювання органами досудового розслідування повної перевірки декларації працівниками НАЗК (60,0 %); надання результатів повної перевірки або ж доступу до матеріалів повної перевірки декларацій органам досудового розслідування (53,9 %); надання органам досудового розслідування безпосереднього доступу до реєстру декларацій (27,8 %); надання органам досудового розслідування інформації про неподання суб'єктом декларування відповідної декларації, а також протоколів технічної роботи реєстру декларацій, їх деталізації тощо (29,6 %); супровід повної перевірки декларації НАЗК шляхом надання органами досудового розслідування інформації та документів, зібраних у ході слідства (16,9 %).

Стан взаємодії під час розслідування цих злочинів НАЗК з органами досудового розслідування 39,4 % респондентів оцінює незадовільно, 35,7 % – задовільно та 24,8 % – добре. З метою спрощення та пришвидшення процедури аналізу декларацій на предмет наявності в них ознак корупційних правопорушень органам досудового розслідування запропоновано надати повний доступ до ЄДРД. Цю пропозицію підтримує 88,5 % опитаних.

9. Визначено тактичні особливості та предмет допиту для різних категорій свідків, а саме: 1) колеги по роботі (27,8 %) допитуються з приводу ознайомлення підозрюваного з вимогами закону стосовно подання декларації, про обставини такого повідомлення, обставини одержання електронного ключа тощо; 2) члени сім'ї, близькі родичі, друзі (64,8 %) можуть надати інформацію про обставини неподання декларації або подання завідомо неправдивої інформації; 3) наймані працівники (садівники, електрики, робітники, водії, прибиральниці тощо) та сусіди (35,7 %) володіють інформацією щодо місця проживання суб'єкта декларування, кола членів його сім'ї, наявного майна, обставин його набуття, володіння та користування ним тощо; 4) члени НАЗК (28,4 %) можуть надати свідчення про те, чи подала особа відповідну декларацію, коли саме, чи отримувала вона електронний ключ, чи заходила на сайт, чи попереджалася про необхідність подачі декларації тощо; 5) інші особи, які надавали певні послуги суб'єкту декларування або володіють інформацією про набуття певного майна, володіння, користування чи розпоряджання ним (49,6 %), можуть надавати інформацію щодо реальних активів суб'єкта декларування, фактів користування ними тощо.

Завданнями огляду предметів і документів під час розслідування декларування недостовірної інформації можуть бути: виявлення насамперед матеріальних, а в певних випадках та ідеальних слідів цього кримінального правопорушення; з'ясування обставин події; висунення слідчих версій щодо події кримінального правопорушення; отримання даних про осіб, предмет, спосіб декларування недостовірної інформації. Огляд речей та документів спрямований насамперед на встановлення: факту декларування недостовірної інформації (80 %); розміру

задекларованих чи незадекларованих активів (38,7 %); умислу особи на вчинення цього злочину (14,5 %).

Об'єктами пошуку під час проведення обшуку є: готівкові кошти (49,6 %); майно, яке підлягає декларуванню (68,4 %); документи, що свідчать про наявність фінансових зобов'язань (62,4 %); документи, що засвідчують право власності на майно чи користування ним (58,1 %); мобільні телефони (40,6 %); комп'ютери, інші носії інформації (38,7 %); інші документи та будь-яка інформація, що підтверджують внесення неправдивих відомостей (3,6 %).

10. Найчастіше (80 % вивчених ухвал) тимчасовий доступ до речей та документів стосується документів, що знаходяться в НАЗК, рідше – документів юридичних осіб, де працює чи працював суб'єкт декларування, а також операторів і провайдерів телекомунікацій; нотаріусів; Державної фіскальної служби України тощо. Виявлено причини відмови у задоволенні клопотань про надання тимчасового доступу, яка мала місце у 20 % вивчених судових рішень (нез'явлення слідчого в судове засідання під час розгляду клопотання, не доведення того, що певна інформація знаходиться в певного суб'єкта та без застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження отримати доступ до неї неможливо), та надано рекомендації щодо їх усунення.

11. Під час розслідування декларування недостовірної інформації існує необхідність у широкому використанні спеціальних знань шляхом: 1) залучення спеціалістів насамперед до: огляду специфічного об'єкта декларування (32,1 %); отримання попередніх висновків про вартість майна, права на майно (46,6 %); огляду та обшуку квартири, будинку, іншого приміщення (16,9 %); оглядів комп'ютерної техніки, мобільних телефонів, інших носіїв інформації (53,9 %); аналізу інформації з вилучених мобільних телефонів та комп'ютерної техніки, а також для аналізу банківських виписок (35,7 %); оглядів технічних протоколів роботи реєстру декларацій (3,6 %); отримання попередніх висновків про реєстраційні дії офшорних компаній (16,9 %); відновлення даних, які були видалені з електронних пристроїв (18,7 %), тощо; 2) призначення експертиз, спрямованих на: встановлення вартості незадекларованих активів (товарознавча, автотоварознавча, оціночно-будівельна, оціночно-земельна, об'єктів інтелектуальної власності, мистецтвознавча); визначення розміру прибутку чи фінансових зобов'язань (економічна); виявлення ознак підроблення документів (судово-почеркознавча); незаконного втручання на сайт чи сервер (комп'ютерно-технічна); необхідності вивчення даних, що зафіксовані в кіно- та фотодокументах, встановлення технології їх виготовлення (фототехнічна).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Черенков А. М. Використання державних реєстрів та автоматизованих баз даних в процесі доказування незаконного збагачення. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 123–128.

2. Черенков А. М. Зарубіжний досвід розслідування незаконного збагачення та декларування недостовірної інформації у Бельгії, Великій Британії та Франції. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 1 (Vol. 2). С. 138–143 (Словацька Республіка).

3. Черенков А. М. Типові способи готування до декларування недостовірної інформації в Україні. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 4 (Vol. 1). С. 162–166 (Словацька Республіка).

4. Черенков А. М. Криміналістична характеристика суб'єкта декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 222–226. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.40>.

5. Черенков А. М. Типові слідчі ситуації розслідування декларування недостовірної інформації. *Наше право*. 2019. № 3. С. 125–130.

6. Черенков А. М. Криміналістична характеристика предметів декларування недостовірної інформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019 № 39. С. 154–157. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.39.35>.

7. Черенков А. М. Допит свідків під час розслідування декларування недостовірної інформації. *Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 2–3 серп. 2019 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 122–123.

8. Черенков А. М. Взаємодія НАБУ та НАЗК під час досудового розслідування декларування недостовірної інформації. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 9–10 серп. 2019 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 104–107.

9. Черенков А. М. Актуальні проблеми розслідування декларування недостовірної інформації. *Проблеми та стан дотримання і захисту прав людини*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 серп. 2019 р.). Львів: Західноукраїнська організація правничих ініціатив». 2019. С. 64–65.

10. Черенков А. М. Використання спеціальних знань під час розслідування декларування недостовірної інформації. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5 листоп. 2019 р.). Київ: КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 586–589.

АНОТАЦІЯ

Черенков А. М. Розслідування декларування недостовірної інформації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

У роботі комплексно досліджено теоретичні та практичні проблеми розслідування декларування недостовірної інформації. Розкрито криміналістичну характеристику цих злочинів, типові слідчі ситуації та основні напрями їх розслідування, типові слідчі версії, обставини, що підлягають встановленню, особливості взаємодії, проведення допитів, оглядів, обшуків, здійснення тимчасового доступу до речей і документів, а також використання спеціальних знань. На підставі чого сформовано основи видової методики розслідування декларування недостовірної

інформації. Розроблено пропозиції щодо удосконалення законодавства, спрямовані на оптимізацію процесу досудового розслідування цих злочинів.

Ключові слова: декларування недостовірної інформації, криміналістична характеристика злочину, методика розслідування, декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, суб'єкт декларування, завідомо недостовірні відомості, корупція.

АННОТАЦИЯ

Черенков А. М. Расследование декларирования недостоверной информации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2020.

В работе сформулированы основы видовой методики расследования декларирования недостоверной информации (как не представление декларации, так и внесение в нее заведомо недостоверных сведений), которые охватывают криминалистическую характеристику этого вида преступления, обстоятельства, подлежащие установлению, практические рекомендации по организации начального этапа расследования, проведения следственных (розыскных) и других процессуальных действий, а также использования специальных знаний.

Раскрыто криминалистическую характеристику декларирования недостоверной информации, в соответствии с ее основными элементами: на основании эмпирических данных, результатов исследований ученых выделено, классифицировано и установлено содержание способов подготовки, совершения и сокрытия этих преступлений, предметов преступного посягательства, материальных и идеальных следов, черт личности преступника.

Определены особенности системы обстоятельств, подлежащих установлению в ходе расследования декларирования недостоверной информации. Раскрыты проблемы, связанные с доказыванием отдельных из них (обычно события уголовного преступления и умышленной формы вины), а также сформулированы рекомендации для следователя по их решению.

На основании анализа практики выделены типичные следственные ситуации, складывающиеся на первоначальном и последующем этапах расследования декларирования недостоверной информации, которые учитывают сведения как об отдельных обстоятельствах этих преступлений (личности преступника, способа совершения преступления, предмета преступного посягательства, связей декларирования недостоверной информации с другими преступлениями), так и о наиболее значимых обстоятельствах их расследования (касающиеся источника информации об этом преступлении, позиции подозреваемого, подтверждения или опровержения факта совершения преступления, наличия или отсутствия противодействия расследованию).

Выделены типичные общие следственные версии обо всем событии уголовного правонарушения, а также установлено, что отдельные версии при

расследовании декларирования недостоверной информации могут касаться способов подготовки, совершения и сокрытия этого преступления, личности преступника, его мотива, цели, связи с совершением других преступлений.

Определены основные формы взаимодействия органов предварительного расследования с работниками Национального агентства по вопросам предотвращения коррупции во время досудебного расследования декларирования недостоверной информации. Оценено состояние такого взаимодействия и сформулированы направления его совершенствования с учетом современных проблем.

Раскрыты организационные и тактические подходы по проведению трех следственных (розыскных) действий при расследовании декларирования недостоверной информации: 1) допросов (сформулированы рекомендации по подготовке к допросу подозреваемых (обвиняемых) и свидетелей, определены тактические особенности и предмет допроса для различных категорий свидетелей); 2) осмотров (определены задачи осмотра предметов и документов, сформулированы рекомендации по осмотру декларации, Интернет страницы Национального агентства по вопросам предотвращения коррупции, сообщений субъекта декларирования о необходимости подачи электронной декларации, его личное дело и т. п.); 3) обысков (определены ситуации, когда возникает необходимость его проведения, возможные объекты обыска и поиска).

Освещены особенности проведения временного доступа к вещам и документам в уголовных производствах по декларированию недостоверной информации, в частности определены субъекты, к которым обычно применяется эта мера, сформулирован перечень вещей и документов с которыми следует ознакомиться, сделать их копии или которые следует изъять. Установлены причины отказа следственных судей в удовлетворении ходатайств о предоставлении разрешения на временный доступ и даны рекомендации по их устранению.

Сформулированы рекомендации по использованию специальных знаний при расследовании декларирования недостоверной информации, в частности, путем привлечения различных категорий специалистов (для оказания помощи при подготовке и проведении процессуальных действий), а также проведение судебных экспертиз (товароведческой, автотовароведческой, оценочно-строительной, оценочно-земельной, экономической, почерковедческой, объектов интеллектуальной собственности, компьютерно-технической и т.п.).

Разработаны предложения по совершенствованию законодательства, направленные на оптимизацию процесса досудебного расследования декларирования недостоверной информации.

Ключевые слова: декларирование недостоверной информации, криминалистическая характеристика преступления, методика расследования, декларация лица, уполномоченного на выполнение функций государства или местного самоуправления, субъект декларирования, заведомо недостоверные сведения, коррупция.

SUMMARY

A. Cherenkov. Investigation of unreliable information declaration. – Manuscript.

Thesis for the degree of the Doctor of Philosophy in Law, specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination; Operative and Search Activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

Thesis presents complex research of theoretical and practical issues related to the process of investigation of unreliable information declaration. Forensic characteristics of these crimes are outlined along with typical investigative scenarios and key methods of its investigation, typical investigative versions, circumstances subject to determination, peculiarities of interaction, performance of interrogations, searches, examinations, temporary access to items and documents, use of special knowledge. On the basis of obtained results author formulated the typology of methods used to investigate the unreliable information declaration. Recommendations are elaborated to improve the applicable legislation, optimize the process of pre-trial investigation of these crimes.

Key words: declaration of unreliable information, forensic characteristics of a crime, investigation method, declaration of person authorized to perform functions of state or local governance, subject of declaration, deliberate misinterpretations, corruption.